

Voorlichter:

‘Na het proces wordt de verdachte geëxecuteerd’

Het gevaarlijke werk van Chinese doodstrafadvocaten

Han Jahae

strafrechtadvocaat te Amsterdam, tevens
voorzitter van de ECBA

Momenteel wordt de doodstraf in nog zo'n 85 landen gehanteerd. Alhoewel er nog steeds geen officiële cijfers bekend zijn, is China ongetwijfeld het land waar de meeste mensen geëxecuteerd worden. Een blik achter de schermen van het moeilijke werk van Chinese doodstrafadvocaten.

Foto: China Photo / WFA

De Chinese vrouw schreeuwt wanneer ze de uitspraak doodstraf hoort; ze werd beschuldigd van moord op haar man, in de Chinese stad Guangzhou, op 11 april 2001

In het China van vóór de Culturele Revolutie was er al nauwelijks sprake van een onafhankelijke balie, tijdens de revolutie werd de hele professie afgeschaft. Ook het ministerie van Justitie en de juridische opleidingen werden gesloten. In een land waar een partij wetten maakt, uitlegt en uitvoert, bestaat immers geen behoefte aan onderzoek, noch aan een onafhankelijke balie.

Eind jaren zeventig herstelde de situatie zich langzamerhand. De eerste juridische opleidingen openden voorzichtig weer de

deuren en na een afwezigheid van twintig jaar kroop de balie ook weer langzaam uit het graf. De regelgeving voor deze balie bevatte wel wat bijzondere bepalingen.¹ Zo werden advocaten gezien als 'legal workers of the state' en hadden ze als taak 'to serve the cause of socialism' en 'to protect the interests of the state and the collective'. Ook moesten ze 'the legitimate rights and interests of the citizens' bewaken. Een méér ambivalente taakopvatting is nauwelijks denkbaar. Het Chinees Wetboek van Straf-

vordering kent de advocaat in strafzaken een expliciete, maar beperkte rol toe.² Het is de taak van de advocaat om 'op grond van de feiten en het recht materiaal aan te dragen dat verband houdt met de onschuld van de verdachte, zijn gebrek aan verantwoordelijkheid, dan wel de ernst van zijn misdrijf en de mate waarin hij gestraft zou moeten worden'. Vóór inwerkingtreding van de Advocatenwet (1997) hoefden advocaten geen speciale opleiding gevolgd te hebben, noch hoefden zij een speciaal examen af te leggen

De Europese Unie maakt zich sterk voor de afschaffing van de doodstraf en financiert onder andere het project 'to strengthen the defence of Death Penalty cases in the Peoples's Republic of China'. Dit twee jaar durende project richt zich in eerste instantie niet op de afschaffing van de doodstraf, maar op de verbetering van de positie van de verdediging in doodstrafzaken in China. In dat kader wordt empirisch onderzoek gedaan naar omvang en gebruik van de doodstraf in China. Dit geschiedt door Het Max Planck instituut te Freiburg en de universiteiten van Wuhan en Peking.

Verder ontwikkelt de *Right's Practice* uit Parijs samen met de universiteiten van Wuhan en The Institute of Law CASS een trainingsprogramma voor Chinese strafadvocaten. Ten slotte wordt een netwerk ontwikkeld tussen een achttal advocaten van de orde uit Peking en de European Criminal Bar Association. Een bezoek van de Chinese doodstrafadvocaten aan Europa (zie *Advocatenblad* 9) vond plaats binnen dat laatste verband. Het project wordt geëördineerd door het Great Britain-China Centre.⁸

'Het Chinese opsporingsonderzoek is grotendeels gebaseerd op bekentenissen'

om als advocaat te worden ingeschreven. Zij konden door het ministerie van Justitie onder omstandigheden gewoon aangewezen worden om advocatenwerk te verrichten. In 1996 nog had zo'n 30% van de Chinese balie geen schoolbank meer gezien na de middelbare school.³ De balie was bepaald niet onafhankelijk. Met name door het benoemingsbeleid behield het ministerie van Justitie volledige controle over de beroepsgroep. Het aantal advocaten groeide inmiddels echter wel in rap tempo. In 1990 waren er nog zo'n 3700 advocatenkantoren in heel China. Mid-den jaren negentig waren dat er al zo'n 7500. Buitenlandse kantoren mogen zich in China vestigen sedert 1992.

ADVOCATENWET

De regelgeving werd allereerst verbeterd door middel van de Advocatenwet die op 1 januari 1997 in werking trad. In 1988 is het ministerie van Justitie strengere eisen gaan stellen aan de toelating van advocaten tot de balie. Dat wil overigens geenszins zeggen dat de thans werkzame advocaten allemaal deugdelijk geschoold zijn.

Taken als het dienen van het socialisme en de staat zijn in de Advocatenwet niet langer terug te vinden. De advocaat wordt nu simpelweg gedefinieerd als personeel dat een zakelijke licentie heeft gekregen om een advocatenpraktijk op te zetten in overeenstemming met de wet. Alhoewel deze wet

een duidelijke verbetering met zich brengt, ontbreekt nog steeds een definitie van de advocaat als onafhankelijke professional. Een dergelijke formulering is tijdens de ontwerpfasen van de wet wel overwogen, maar de wetgever heeft welbewust de advocaat niet als zodanig willen zien.

Gedragrechtelijke zaken worden vooral in negatieve zin beschreven. Zo bestaat er bijvoorbeeld een verbod om twee partijen in een geschil bij te staan, een verbod om rechter en officier van Justitie te ontmoeten, deze te entertainen of om te kopen en een verbod om vals bewijs te fabriceren. Positieve verplichtingen worden niet genoemd.⁴

Alhoewel er op papier met de invoering van de Advocatenwet een grotere onafhankelijkheid voor de beroepsgroep lijkt te zijn ontstaan, heeft het ministerie van Justitie feitelijk nog steeds een grote vinger in de pap. De facto dienen advocaten nog steeds de belangen van de gemeenschap voorop te stellen. Daarnaast dienen kantoren waar minimaal drie partijleden deel van uit maken een partijcel te vormen.⁵

Kort gezegd komt het er op neer dat de balie in de vorm van een onafhankelijke beroepsgroep met een eigen beroepscode nog uitgevonden moet worden. Noch de Chinese traditie, noch de recente geschiedenis is vertrouwd met het concept van onafhankelijkheid.

PRAKTISCHE PROBLEMEN

Verplichte bijstand in strafzaken bestaat in zijn algemeenheid niet, met uitzondering van doodstrafzaken waar de rechter uiterlijk tien dagen voor het proces een advocaat dient te benoemen. Het is overigens maar de vraag of die verplichting ook in werkelijkheid wordt nageleefd; statistisch onderzoek

is niet voorhanden, maar ingewijden vermoeden dat met name in de dunbevolkte gebieden er eenvoudigweg geen advocaten beschikbaar zijn om die verplichte bijstand te verlenen. In dergelijke gevallen wordt het probleem ondervangen door bijvoorbeeld de lokale onderwijzer te benoemen en hem namens de verdachte het woord te laten voeren. Recente studie wijst uit dat het leeuwendeel van de verdachten in strafzaken waar geen doodstraf opgelegd kan worden, niet bijgestaan wordt door een advocaat tijdens het proces. Slechts 30% van die verdachten, zo wordt geschat, heeft rechtskundige bijstand.⁶

Sinds de invoering van het Wetboek van Strafvordering kan de advocaat op specifiek verzoek van de verdachte rechtsbijstand verlenen nadat de politie de zaak in handen heeft gesteld van het Openbaar Ministerie. De facto betekent dat dat de advocaat pas

'Iedere goede burger moet een strafbaar feit bekennen'

kan optreden na de verhoren door de politie, lees: nadat de verdachte bekend heeft.⁷ De mogelijkheden die de advocaat dan ter beschikking staan, zijn beperkt. Voorzover er al stukken zijn, worden die nauwelijks ter beschikking gesteld. Daarenboven blijkt het bezoek aan en communicatie met de verdachte buitengewoon problematisch. Als al een bezoekafspraak gemaakt kan worden, dan zit in elk geval de politie bij het gesprek. En als het staatsbelang op het spel staat kan elke bijstand geweigerd worden.

Het grootste probleem in de praktijk wordt gevormd door art. 306 van het Chinees Wetboek van Strafrecht. De advocaat die bewijs vervalst of een van de procesdeelnemers ertoe aanzet zijn verklaring te wijzigen, pleegt een strafbaar feit. Dit feit kent een strafdreiging van maximaal zeven jaar. De facto betekent dat dat als een verdachte in eerste instantie bij de politie heeft bekend en hij nadien die bekentenis intrekt, de advo-

‘Het grootste probleem wordt gevormd door art. 306 van het Chinese Wetboek van Strafrecht’

caat vaak zelf vervolgd wordt terzake overtreding van art. 306.

Het Chinese opsporingsonderzoek is grotendeels gebaseerd op bekentenissen. In verhoorkamers op politiebureaus hangen grote borden waarop de verdachte aangespoord wordt te bekennen onder de waarschuwing dat het ontkennen van de feiten zwaar gestraft zal worden.

Marteling is niet toegestaan en zelfs strafbaar. Desalniettemin bestaat er weinig twijfel over dat dit middel op grote schaal wordt ingezet teneinde bekentenissen te verkrijgen. Zoals gezegd: mocht de verdachte later zijn verklaring wijzigen en feiten ontkennen, dan heeft de advocaat een zeer serieus probleem. Een aantal prominente advocaten is in verband met overtreding van art. 306 veroordeeld tot lange gevangenisstraffen. Zhang Jiamzhong zit bijvoorbeeld sedert mei 2002 vast op verdenking van overtreding van art. 306. Hij is niet de enige. In de

praktijk vormt art. 306 een belangrijke barrière voor advocaten om (dood)strafzaken aan te nemen.

DOODSTRAF IN CHINA

China kent op dit moment 68 strafbare feiten waar de doodstraf op staat. Naast moord, drugshandel, roofovervallen en verkrachting betreft dat een groot aantal politieke en financieel economisch getinte strafbare feiten. Voorbeelden zijn brandstichting, het doorbreken van dijken, het veroorzaken van een explosie, het gebruik van ‘andere gevaarlijke middelen om het publiek in gevaar te brengen’, het vervaardigen van valse medicijnen of slecht voedsel en het smokkelen van vals geld. Ook op zaken als belastingfraude, het vervalsen van BTW-facturen, corruptie en inbraak staat de doodstraf.

Het opsporingsonderzoek en het daaropvolgend proces is in principe niet bedoeld om een verdenking te onderzoeken, maar

veeleer om het bewijs tegen een persoon publiekelijk te demonstreren. Iedere goede burger moet een strafbaar feit bekennen. Gebeurt dat niet goedschiks, dan moet het maar kwaadschiks. Vrijspraak komt in de regel niet voor omdat de schuld op voorhand vaststaat; die moet alleen nog publiekelijk geuit worden. Het proces heeft dan ook van oudsher meer de functie om het publiek te waarschuwen om geen strafbare feiten te plegen, dan dat het een waarlijk onderzoek ter terechtzitting is waar feiten worden vastgesteld en vervolgens gediscussieerd wordt over de waardering daarvan. In dat verband is de opmerking ‘after his trial he will be executed’ van een publieksvoorlichter in een individueel geval veelzeggend. Het adagium ‘decision first, trial later’ is eveneens veelbetekend.⁸

NOTEN

- 1 ‘Provisional regulations on lawyers’, aangenomen door het volkscongres in augustus 1980 en in werking getreden per 1 januari 1982.
- 2 Art. 28 Criminal Procedure Code.
- 3 ‘Bird in a cage’ legal reform in China after Mao Stanley B. Lubman (Stanford University Press 1999, hoofdstuk 6, p. 155 e.v.
- 4 Art. 35 Advocatenwet.

- 5 Art. 7 ‘decision concerning the strict enforcement of the Lawyers Law and the further strengthening of the establishment of the lawyer force’, ministerie van Justitie 1996.
- 6 ‘Bird in a cage’ legal reform in China after Moa Stanley B. Lubman (Stanford University Press 1999, hoofdstuk 6, p. 164.

- 7 Lawyers Committee for Human Rights: ‘Lawyers in China: obstacles to Independence and the defense of rights’, New York 1998.
- 8 Voor verdere informatie over het project zie www.gbcc.org.uk en www.ecba.org